

LEERPLAN
SECUNDAIR ONDERWIJS

Toerisme
2de graad D/A-finaliteit
II-Toe-da

BRUSSEL

D/2023/13.758/085

Versie juni 2024

1 Inleiding

De uitrol van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze garanderen binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. Leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. Ze versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. Leerplannen laten ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden ondersteuning waar nodig.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

Leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool. Ze laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lessen ...).

Leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

Leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze**. De leerplandoelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen in een bepaald structuuronderdeel. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier de keuze van leerlingen na elke graad.

Leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden voldoende ruimte voor eigen inhoudelijke keuzes en een eigen didactische aanpak van de leraar, het lerarenteam en de school.

Leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming. Die samenhang betreft de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) en de horizontale samenhang tussen vakken binnen structuuronderdelen en over structuuronderdelen heen. Leerplannen geven expliciet aan voor welke leerplandoelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van een leraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialoogschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed

onderwijs is. Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor leraren en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.

- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de school en de bredere samenleving. Scholen zijn **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.
- Leraren vormen leerlingen door middel van leerinhouden die we groeperen in negen **vormingscomponenten**. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over taal spreken zonder over cultuur bezig te zijn; wetenschap en techniek hebben een band met economie, wiskunde, geschiedenis ... Dwarsverbanden doorheen de vakken zijn belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Vorming is voor een leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Zijn meesterschap en passie brengt een leraar ertoe om voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren te zoeken om **de wereld te ontsluiten**. Hij introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen kunnen worden gegrepen door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar**, maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan helpt daartoe. Het zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De leraar als professional, als meester in zijn vak krijgt vrijheid om samen met zijn collega's vanuit de leerplannen aan de slag te gaan. Hij kan eigen accenten leggen en differentiëren vanuit zijn passie, expertise, het pedagogisch project van de school en de beginsituatie van zijn leerlingen.

De leerplandoelen zijn noch chronologisch, noch hiërarchisch geordend. Ze laten ruimte aan het lerarenteam en de individuele leraar om te bepalen welke leerplandoelen op welk moment worden samengenomen, om didactische werkvormen te kiezen, contexten te bepalen, eigen leerlijnen op te bouwen, vakoverschrijdend te werken, flexibel om te gaan met een indicatie van onderwijstijd.

1.4 Differentiatie

Om optimale leerkansen te bieden is [differentiëren](#) van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen voor wie dit leerplan is bestemd, behoren immers wel tot dezelfde doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Zij hebben een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de onderliggende graad, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen. Positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen verhoogt de motivatie, het welbevinden en de leerwinst voor elke leerling.

De leerplannen bieden kansen om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden en door de leeromgeving aan te passen. Ze nodigen ook uit om te differentiëren in evaluatie.

Differentiatie door te verdiepen en te verbreden

Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Variëren in abstractie spreekt leerlingen aan op hun capaciteiten en daagt hen uit om van daaruit te groeien.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door meer kennis of vaardigheden aan te bieden om leerlingen uit te dagen.

De ene context kan betekenisvol zijn voor een leerlingengroep, terwijl een andere context dan weer betekenisvoller kan zijn voor een andere leerlingengroep. Leerinhouden in verschillende contexten aanbrengen biedt kansen om leerlingen aan te spreken op hun interesses en daagt hen tegelijk uit om andere interesses te verkennen en zo hun horizon te verruimen.

In 'extra' wenken bij de leerplandoelen en in beperkte mate ook via keuzeleerplandoelen bieden we je inspiratie om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden.

Differentiatie door de leeromgeving aan te passen

Doordachte variatie in werkvormen (groepswork, individueel, auditief, visueel, actief ...) vergroot de kans dat leerdoelen worden gerealiseerd door alle leerlingen. Het helpt hen bovendien ontdekken welke manieren van leren en informatie verwerken best bij hen passen.

De ene leerling kan snel of zelfstandig werken, de andere heeft meer tijd of begeleiding nodig. Variëren in de mate van ondersteuning, gericht aanbieden van hulpmiddelen (voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...) en meer of minder tijd geven, daagt leerlingen uit op hun niveau en tempo.

Leerlingen op hun niveau en vanuit eigen interesses laten werken kan door te differentiëren in product, bijvoorbeeld door leerlingen te laten kiezen tussen opdrachten die leiden tot verschillende eindproducten.

Het samenstellen van groepen kan een effectieve manier zijn om te differentiëren. Rekening houden met verschil in leerdoelen en leerlingenkenmerken laat leerlingen toe van en met elkaar te leren.

Technologie kan al die vormen van differentiatie ondersteunen. Zo kunnen leerlingen op hun maat werken met digitale leermiddelen zoals educatieve software of online oefenprogramma's.

Differentiatie in evaluatie

Tenslotte laten de leerplannen toe te differentiëren in [evaluatie](#) en feedback. Evalueren is beoordelen om te waarderen, krachtiger te maken en te sturen.

Na de afronding van een lessenreeks of na een langere periode gaan leraren door middel van summatieve evaluatie na waar leerlingen staan. De keuze van een evaluatie- en feedbackvorm is afhankelijk van de vooropgestelde doelen.

Formatieve evaluatie is geïntegreerd in het leerproces en gaat uit van een actieve betrokkenheid van leraar en leerling. Het zet leerlingen aan het denken over hun vorderingen en laat leraren toe om tijdens het leerproces effectieve feedback te geven. Door middel van formatieve evaluatie krijgen leraren een goed zicht op het leerproces van leerlingen zodat ze het verder gericht en waar nodig kunnen bijsturen. Het is bovendien een rijke bron voor leraren om te reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen pedagogisch-didactische aanpak bij te sturen.

1.5 Opbouw van leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur. Alle onderdelen maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

De **inleiding** licht het leerplanconcept toe en gaat dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

De **situering** geeft aan waarop het leerplan is gebaseerd en beschrijft de samenhang binnen de graad en met de onderliggende graad, en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn helder geformuleerd en geven aan wat van leerlingen wordt verwacht. Waar relevant geeft een opsomming of een afbakening (★) aan wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel. De leerplandoelen zijn gebaseerd op de minimumdoelen van de basisvorming, de cesuurdoelen of de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie. Indien een leerplandoel verder gaat, vind je een '+' bij het nummer van het leerplandoel. Al die leerplandoelen zijn verplicht te realiseren. In een aantal gevallen zijn keuzedoelen opgenomen; die leerplandoelen zijn weergegeven in een grijze kleur en het nummer van het leerplandoel wordt voorafgegaan door 'K'.

De leerplandoelen zijn ingedeeld in een aantal rubrieken. Bovenaan elke rubriek vind je de relevante minimumdoelen van de basisvorming, de cesuurdoelen en/of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties, afhankelijk van de finaliteit. Als leraar hoef je je die taal niet eigen te maken. Het volstaat dat je de leerplandoelen realiseert zoals opgenomen in het leerplan.

Waar relevant wordt de samenhang met andere leerplannen in dezelfde graad aangegeven, evenals de samenhang met de onderliggende graad.

'Duiding' bij een leerplandoel bevat een noodzakelijke toelichting bij het doel. In pedagogisch-didactische wenken vinden leraren inspiratie om met het leerplandoel aan de slag te gaan. Een rubriek 'extra' bij een leerplandoel biedt leraren inspiratie om verder te gaan dan wat het leerplandoel minimaal vraagt.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Het **glossarium** bevat een overzicht van handelingswerkwoorden die in alle leerplannen van de graad als synoniem van elkaar worden gebruikt of meer toelichting nodig hebben.

De **concordantie** geeft aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde minimumdoelen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties.

2 Situering

2.1 Samenhang in de tweede graad

2.1.1 Samenhang binnen de studierichting Toerisme

Vele doelen zijn taalgericht: samenwerking met Nederlands is aangewezen.

Er zijn ook linken met Aardrijkskunde, Geschiedenis en het Gemeenschappelijk funderend leerplan.

2.1.2 Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

Een aantal doelen zijn sterk verwant met doelen in het leerplan Public relations waarin eveneens veel aandacht gaat naar (interculturele) communicatie.

2.1.3 Samenhang over de finaliteiten heen

Dit leerplan is inhoudelijk verwant met het leerplan Onthaal en recreatie in de A-finaliteit. De beroepspecifieke invalshoek is echter verschillend.

2.2 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is gebaseerd op cesuurdoelen en doelen die leiden naar volgende beroepskwalificatie: BK Host.

Het leerplan is gericht op 13 graaduren en is bestemd voor de studierichting Toerisme D/A.

Aangezien meerdere doelen uit verschillende onderdelen tegelijkertijd kunnen aangeboden worden, is er geen indicatie opgenomen voor het aantal te besteden lestijden.

Het geheel van de algemene en specifieke vorming in elke studierichting vind je terug op de [PRO-pagina](#) met alle vakken en leerplannen die gelden per studierichting.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Toerisme en het vormingsconcept

Het leerplan Toerisme is ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool. We streven in dit leerplan naar een integratie van de vormingscomponenten: talige, sociale en culturele en vorming. De wegwijzers verbeelding, uniciteit in verbondenheid, gastvrijheid, rechtvaardigheid en duurzaamheid kleuren dit leerplan.

Talige vorming

Taalonderwijs verrijkt de interculturele vorming van een leerling. Taal is nodig om greep te krijgen op de eigen omgeving. Maar taal biedt ook kansen om de meertalige en veelzijdige wereld om ons heen op een gastvrije wijze te verbeelden en te ontsluiten.

Vorming in talen versterkt leerlingen in de kennis en het gebruik van de eigen taal en van andere talen. Ze worden hierdoor communicatief vaardiger: ze kunnen zich niet enkel correct uitdrukken, maar ze leren ook hoe op een gepaste manier te communiceren, zowel in een formele als informele context, mondeling en

schriftelijk. Om zelf creatief met diverse situaties om te gaan, is het van belang dat leerlingen verbeeldend denken en handelen. (*gastvrijheid en verbeelding*)

Sociale vorming

Het ontwikkelen van communicatieve en relationele aspecten van vorming is van groot belang. Leerlingen leren op een gepaste manier meertalig om te gaan met gesprekspartners.

De contacten met bezoekers kunnen van zeer diverse aard zijn, waarbij men zich telkens moet kunnen aanpassen. Respect voor degene tot wie men zich richt is cruciaal voor het succes van de opdracht. Wanneer klanten zich begrepen voelen, zullen ze openstaan voor voorstellen en initiatieven.

Klantvriendelijkheid is cruciaal in deze sector: de bezoeker is bijna altijd in een sfeer van vrije tijd, is daar blij mee, en wil dit niet laten belemmeren door negatieve factoren. Er moet een evenwicht worden gezocht tussen het groepsbelang en het individuele belang. (*gastvrijheid* en *uniciteit in verbondenheid*)

Culturele vorming

Culturele vorming biedt leerlingen de mogelijkheid om cultuur (in brede zin) te verkennen en te begrijpen. Leerlingen leren de wereld kennen in zijn multiculturele diversiteit. Ze komen in contact met diverse bevolkingsgroepen zowel bij inkomend toerisme (toeristen vanuit de hele wereld komen naar België) als op de bestemmingen waar men met de lokale culturen en gebruiken geconfronteerd wordt.

Vanuit de diverse interesses van bezoekers komt men eveneens in contact met artistieke uitingen op de verschillende bestemmingen.

Toeristische activiteiten betekenen ongetwijfeld een verrijking voor de bezoekers. Wanneer dit negatieve effecten creëert voor de mens en het milieu, dan moet gezocht worden naar alternatieven. Er zal steeds worden stilgestaan bij de ecologische gevolgen, maar ook de impact die toerisme heeft op de bezochte plaatsen en mensen. (*duurzaamheid* en *rechtvaardigheid*)

Uit die vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

Bezoekers van beurzen en evenementen informeren

Mensen die willen reizen of recreatieve activiteiten op verplaatsing willen doen, zijn altijd op zoek naar informatie. Op kleine en grote beurzen en evenementen gaan reizigers of recreanten gericht op zoek naar antwoorden op hun vragen. De informatie die gegeven wordt kan zowel op binnenlands, inkomend als uitgaand toerisme betrekking hebben. Enerzijds kan vanuit organisaties aanbodgestuurde informatie worden gegeven; anderzijds kunnen de bezoekers er ook terecht met hun individuele vragen. Diverse doelgroepen hebben diverse vragen en interesses. Om daarop te kunnen ingaan is de nodige basiskennis vereist, alsook meer specifieke informatie, gelinkt aan de organisatie waarvoor men werkt. De nodige sociale en communicatieve vaardigheden verdienen eveneens voldoende aandacht.

Bezoekers onthalen en begeleiden op een toeristische bestemming

Om goed te functioneren als host op een bestemming is het noodzakelijk dat men die bestemming ook voldoende kent. Daarom leren de leerlingen om een beperkt aantal bestemmingen te analyseren op verschillende schaalniveaus. Het onthalen en begeleiden van bezoekers vergt vlotte sociale en communicatieve vaardigheden. Leerlingen leren hoe een presentatie te maken en zetten de eerste stappen in het begeleiden van een groep.

Organisatorische en administratieve handelingen uitvoeren binnen de toeristisch-recreatieve context

De leerlingen leren hoe gegevens te registreren en rapporteren. Hiervoor gebruiken ze de nodige documenten op een correcte en verantwoorde manier. Ze richten de onthaalruimte in vanuit verschillende concepten. Het organiseren van een aantal aspecten van een uitstap zal de leerlingen doen stilstaan bij de complexiteit van een dergelijke opdracht. Zowel het inhoudelijke als de praktische organisatie komen aan bod.

3.3 Opbouw

- Toeristische organisatie
- Bezoekers onthalen en informeren
- Administratie
- Een uitstap samenstellen en begeleiden

Dit is een graadleerplan. Er is ruimte voor de school en de leraren om eigen accenten te leggen.

3.4 Leerlijnen

3.4.1 Samenhang met de eerste graad

De leerlingen leerden in de eerste graad sociale en communicatieve vaardigheden toepassen en samenwerken in groep.

Het hanteren van communicatietechnieken en het communicatiemodel kwamen aan bod in het vak Nederlands.

Om de natuurlijke en culturele mogelijkheden van een toeristische plaats of regio te beschrijven kunnen de leerlingen een beroep doen op een aantal begrippen waar ze in de eerste graad reeds mee kennismaakten in de vakken Geschiedenis en Aardrijkskunde.

3.4.2 Samenhang in de tweede graad

- Taalvakken: er is een sterke samenhang met Nederlands. Ook overleg met andere taalvakken kan, hoewel dit leerplan nog niet specifiek verwijst naar de moderne vreemde talen.
- Er is een overeenkomst voor wat betreft de communicatie gelinkt aan de interculturele diversiteit binnen de leerplannen voor Public Relations, Toerisme en Onthaal en Recreatie.
- Er zijn een aantal linken met doelen uit het leerplan Onthaal en Recreatie. Naast het feit dat de leerlingen Toerisme leerinhouden verwerven die het mogelijk moeten maken om door te stromen naar enkele professioneel gerichte bacheloropleidingen is de beroepsspecifieke invalshoek verschillend. De leerlingen verwerven een uitgebreide kennis over de wereld van toerisme, evenementen en recreatie. De aard van de info die zal gegeven worden is complexer, uitgebreider en heeft eveneens een adviserende functie. Ook de organisatorische aspecten zijn in deze studierichting ruimer, met daaraan gekoppeld een grotere complexiteit voor wat betreft de administratieve verantwoordelijkheden.
- Aardrijkskunde en Geschiedenis: de kennis vanuit de eerste graad wordt verder uitgebreid in de tweede graad en kan gebruikt worden om het culturele en natuurlijke aanbod van een plaats nauwkeuriger te beschrijven. Ook het situeren van toeristische plaatsen gebeurt best in samenspraak met de collega Aardrijkskunde: het ruimtelijk referentiekader wordt in de tweede graad verder opgebouwd tot een gedifferentieerd wereldbeeld.

3.4.3 Samenhang met de derde graad

Vanuit de tweede graad Toerisme stromen leerlingen logischerwijs door naar de derde graad Toerisme, waar de nadruk meer op reële situaties in professionele contexten zal liggen. In de tweede graad werken we hieraan, vooral vanuit eenvoudige en gesimuleerde situaties met het oog op de derde graad. Professionele softwarepakketten komen in de tweede graad nog niet aan bod.

Verkoop van diensten en producten, alsook klachtenbehandeling en zakentoeerisme komen pas in de derde graad aan bod.

3.5 Aandachtspunten

Dit leerplan omvat het volledige specifieke luik voor Toerisme. Er wordt van de toerismeleraar verwacht dat hij zich eveneens toelegt op aanverwante vakkennis zoals ICT, communicatie en kunstgeschiedenis: waar deze elementen voorheen in afzonderlijke vakken aan bod kwamen, worden een aantal relevante begrippen of competenties nu in het vak Toerisme uitgediept.

De leerplandoelen houden geen noodzakelijke volgorde in. Je kan ook tegelijk aan meerdere doelen werken. Een doel kan meerdere keren aan bod komen in een andere context, voor een andere organisatie of een andere bestemming. Eenzelfde doel kan eveneens via verschillende werkvormen bereikt worden, stapsgewijs en rekening houdend met een leerlijn van het derde jaar naar het vierde jaar.

Context:

Het hoofddoel van deze studierichting is niet meer reizen verkopen en organiseren of gidsen, maar wel bezoekers onthalen, begeleiden en informeren. Hiervoor is een ruime kennis van de toeristisch-recreatieve en evenementensector noodzakelijk.

Het toeristisch product bevindt zich niet alleen veraf maar ook in de omgeving van de school: de leerlingen moeten de mogelijkheid krijgen om meermaals in de eigen regio op stap te gaan. Wanneer dit met de fiets, te voet of met het openbaar vervoer gebeurt, dan kan de kostprijs hiervan beperkt blijven. Om praktijkgerichte oefeningen te doen in verschillende situaties kan een verplaatsing eveneens wenselijk zijn. Een beursbezoek of een bezoek aan enkele toeristische en recreatieve trekpleisters behoort eveneens tot wat wenselijk is in deze studierichting. Buiten de landsgrenzen gaan is in de tweede graad niet nodig. Er kan gefocust worden op het binnenlands en inkomend toerisme. De school kan er evenwel voor kiezen om een korte uitstap over de grens te organiseren.

Voor leerplandoelen die leiden naar een beroepskwalificaties gaan we in de tweede graad uit van eenvoudige situaties of situaties waarin leerlingen vaardigheden volgens richtlijnen en onder begeleiding toepassen. Dat betekent dat we bij de keuze van organisaties en bestemmingen kiezen voor niet-complexe voorbeelden: met een beperkt aanbod en/of binnen een beperkt aantal regio's. De uitvoering zal bij voorkeur gebeuren in een schoolnabije omgeving of in gesimuleerde situaties.

Er is steeds voldoende aandacht voor de actualiteit: [toerisme](#) wordt nu eenmaal sterk bepaald en gestuurd door wat er gebeurt in de wereld (politiek, sociaal, religieus, economisch, natuurrampen ...).

Communicatie:

Vele doelen zijn gericht op het omgaan met mensen: bezoekers, klanten, toeristen ... Telkens gaat aandacht naar passende communicatie en klantvriendelijkheid. Er kan worden gelinkt met het leerplan Nederlands waar eveneens aan communicatieve doelen wordt gewerkt. Leerlingen krijgen vele kansen om te oefenen in verschillende situaties.

Er wordt van de leerlingen verwacht dat ze de vaktermen correct gebruiken en functioneel toepassen. Het is evenwel niet nodig dat ze definities vanbuiten leren of kennen.

Generieke competenties:

In de D/A-finaliteit vormen we leerlingen voor een bepaald beroep of voor een gerichte doorstroming. Om die beroepsgerichte vorming effectief te realiseren, is het van belang dat leerlingen een aantal generieke competenties verwerven. Zij fungeren als onderbouw van de beroepsgerichte vorming, ze zijn de voorwaarde om die vorming te kunnen realiseren. In sommige gevallen worden die generieke competenties in het leerplan binnen specifieke doelen verder uitgediept of geconcretiseerd, maar in alle gevallen is het belangrijk dat je er als leraar en lerarenteam oog voor hebt. Je vindt die generieke onderbouwende competenties bij LPD 1.

3.6 Leerplanpagina

Wil je als gebruiker van dit leerplan op de hoogte blijven van inspirerend materiaal, achtergrond, professionalisering en lerarennetwerken, surf dan naar de [leerplanpagina](#).

4 Leerplandoelen

Minimumdoelen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 1 De leerlingen handelen

- **in teamverband (organisatiecultuur, communicatie, procedures);**
- **kwaliteitsbewust;**
- **economisch en duurzaam;**
- **veilig, ergonomisch en hygiënisch.**

Wenk: Het leerplandoel bouwt verder op een aantal funderende doelen opgenomen in het Gemeenschappelijk funderend leerplan.

Wenk: Bij het werken voor een toeristisch bedrijf zijn huisstijl en bedrijfsgebonden procedures vaak belangrijk. Dat komt ook aan bod in LPD 4, 8 en 10.

Wenk: Economisch en duurzaam handelen kan je bij het inrichten van een onthaalruimte aanmoedigen. (LPD 10)

Wenk: Via LPD 14 kunnen meerdere aspecten van teamwork, communicatie, veilig en hygiënisch handelen aan bod komen. Vanuit het kwaliteitsbewust handelen nemen ze verantwoordelijkheid voor de goede uitvoering van hun taak.

4.1 Toeristische organisatie

Minimumdoelen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 2 De leerlingen beschrijven kenmerken van toeristisch-recreatieve activiteiten op basis van duur, periode en doel.

Wenk: Je hebt aandacht voor binnen- en buitenlandse toeristisch- recreatieve activiteiten. Zakentoeisme (business) komt pas in de derde graad aan bod, bv. congressen.

Wenk: Duur: verblijfstoerisme, ééndagstoerisme, recreatie, weekend, midweek, week ...

Periode: hoogseizoen, laagseizoen, tussenseizoen, zomer- en wintervakantie ...

Doel: ontspanning (leisure) zoals SSS-vakantie, natuurbeleving, avontuur, cultuurbeleving, culinair, (winter)sport, shopping, recreatie, maar ook andere bedoelingen zoals familiebezoek, familiebeleving, honeymoon, gezondheid, religie ...

Wenk: Je besteedt voldoende aandacht aan het correcte gebruik van vaktaal.

Wenk: Een aandachtspunt is duurzaamheid. Je bekijkt verschillende aspecten, bv. duurzame activiteiten, duurzame accommodaties, ecotoerisme, groene bestemmingen ...

Wenk: De 5 P's van de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's): Mensen (People), Planeet (Planet), Welvaart (Prosperity), Vrede (Peace) en Partnerschap (Partnership) kunnen als kapstok dienen. Het is zeker van belang om dit ruim te bekijken en de samenhang tussen deze 5 te zien (ook LPD K2).

LPD K1 De leerlingen situeren de toeristische regio's van Vlaanderen en hun belangrijkste centra vanuit verschillende geografische invalshoeken.

Samenhang tweede graad: II-Aar-da LPD 19

1ste graad: In het vak Aardrijkskunde leren de leerlingen plaatsen en gebeurtenissen te lokaliseren en oriënteren aan de hand van digitale en niet-digitale hulpmiddelen, op de globe en op relevante kaarten. Ze maken er kennis met de verschillende ruimtelijke schaalniveaus en bouwen al een ruimtelijk referentiekader op.

Wenk: Relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot op schaal van Vlaanderen, op kaarten en satellietbeelden. Je kan aansluiten bij de landschapsvormende lagen die in de eerste graad Aardrijkskunde aan bod kwamen.

Wenk: De drie macroproducten volgens Toerisme Vlaanderen, met name de kunststeden (incl. Brussel), de kust en de Vlaamse regio's, vormen de basis. Daarbinnen kiest de school welke kunststeden, badplaatsen en Vlaamse regio's aan bod komen. De ligging van de school zal daarbij een belangrijke rol spelen.

Wenk: Je kan geleidelijk aan een kaartbeeld van Vlaanderen opbouwen met toeristische, fysisch geografische en socio-economisch geografische referentiepunten. Bv. bij de verschillende macroproducten kan je ook stilstaan bij aantal bezoekers, overnachtingen, bereikbaarheid/mobiliteit (toeristenstromen), demografische

kenmerken, economisch belang van recreatie en toerisme (bv. horeca), interne structuur van de stad, groene omgeving ...

Je kan ook aandacht besteden aan het belang van regio's en centra, waaruit kan afgeleid worden dat toerisme voor Vlaanderen een belangrijke sector is.

Het ruimtelijk referentiekader biedt een raamwerk om onderzochte regio's, steden en plaatsen ruimtelijk te situeren. Je kan daarvoor geografische hulpbronnen en GIS-viewers inzetten.

Wenk: Er wordt voldoende actueel, statistisch materiaal beschikbaar gesteld via Toerisme Vlaanderen en de provinciale of regiogebonden toeristische diensten.

Wenk: Je kan ook uitbreiden naar Wallonië (met inbegrip van de Oostkantons). Dit kan in samenwerking met de vakleraar Frans of Duits. Voor informatie kan je terecht bij de Waalse toeristische organisatie Wallonie Belgique Tourisme, beschikbaar in verschillende talen.

LPD 3 De leerlingen beschrijven het aanbod van diensten en kenmerken van organisaties waar men terecht kan voor informatie, begeleiding, vervoer en logies.

Wenk: Dit doel is verkennend: je hoeft niet naar volledigheid te streven noch naar analyse van het aanbod. Bewaak evenwel dat zowel aspecten van het inkomend als het uitgaand toerisme aan bod komen.

Wenk: Je kan aandacht hebben voor het aanbod van diensten en kenmerken van organisaties die zich richten op binnenlandse bestemmingen. Het organigram van de toeristische structuur in Vlaanderen kan een vertrekpunt zijn. Je kan ook denken aan toeristische attracties (bv. pret- en dierenparken, musea, evenementen, architecturale bezienswaardigheden ...), beurzen (bv. vakantiesalons) en evenementen (bv. festivals) die heel wat informatie bieden voor verschillende doelgroepen. Deze organisaties bieden vaak combinaties van diensten aan bv. een autocarbedrijf kan een dagtrip organiseren, verkopen en begeleiden.

Wenk: Je laat de belangrijkste logiesvormen in ons land en de relevante vervoersmogelijkheden aan bod komen. Diensten en organisaties voor begeleiding zoals gidsenorganisaties, socio-culturele verenigingen, outdoor bedrijven, hostbureaus, evenementenbureaus, mutualiteiten ...

Wenk: Je kan aandacht hebben voor het aanbod van diensten en kenmerken van organisaties die zich richten op buitenlandse bestemmingen. Je hoeft niet naar volledigheid te streven of het aanbod te analyseren: de diensten of organisaties worden bekeken in hun algemeenheid en verkend vanuit voorbeelden. Zowel grote als kleine organisaties kunnen aan bod komen (met inbegrip van niche-organisaties). Je kan aandacht besteden aan de volgende organisaties: touroperators, reisbureaus, beurzen, vervoersbedrijven en logiesaanbieders. Je kan ook al aandacht besteden aan de verschillende distributiekkanalen, fysiek en online. Enkele populaire belangengroepen in niche-toerisme: erfgoed toerisme, cultureel toerisme, duurzaam toerisme, avontuurlijk toerisme, kunsttoerisme, spiritueel toerisme, wellness toerisme, filmtoerisme, culinair toerisme, wijntoerisme, safaritoerisme, sporttoerisme, rugzaktoerisme, hoevetoerisme ...

4.2 Bezoekers onthalen en informeren

Minimumdoelen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 4 De leerlingen houden bij het onthalen rekening met de locatie, de doelgroep en de gepaste omgangsvormen.

★ Regels voor het onthaal

Wenk: Communicatieve vaardigheden verdienen hierbij voldoende aandacht:

- duidelijk taalgebruik, bondig en helder, aangepast tempo;
- actief luisteren en gepast reageren.
- link met LPD 6 en 7

Wenk: Je kan de volgende aspecten bij dit doel betrekken:

- de regels voor het onthaal/bedrijfsgebonden procedures/[huisstijl](#);
- bezoekers verwelkomen;
- zichzelf voorstellen;
- bezoekers identificeren (link met LPD 11);
- bezoeker vragen om te wachten;
- bezoekers doorverwijzen naar nabije plaatsen;
- uitdelen van folders/flyers/infomappen/plannetjes/attenties ...

Wenk: De locatie: beurzen, evenementen, op toeristische bestemmingen dichtbij en veraf.

Extra: De leerlingen leren op een gepaste manier uitleg te geven om onbegrip of frustratie te vermijden of in te gaan op de eerste noden (bv. waarom wachten?).

LPD 5 De leerlingen houden bij het informeren rekening met het beoogde doel, de doelgroep, de typologie van de toerist en gepaste omgangsvormen.

Wenk: Communicatie: je hebt aandacht voor zowel non-verbale als verbale communicatie, het hertalen van de boodschap naar de doelgroep, [klantvriendelijkheid](#), enthousiasme ... (Link met LPD 6).

Je leert de leerlingen de belangrijkste vuistregels gebruiken voor 'spreken voor groepen', dit in eenvoudige communicatieopdrachten: heldere instructies geven, gebruik makend van korte zinnen, bv. de weg wijzen, veiligheidsinstructies op een autocar ...

Wenk: Typologie van toeristen: hiervoor kan je relevante types hanteren uit de lijst op de leerplanpagina.

Het is goed om voor de types toeristen uit te gaan van twee standpunten, nl. dat van het reisdoel (bv. de cultuurzoeker, de natuurtoerist, de ecotoerist, de avonturier ...) en dat van de [host](#) (bv. de geïnteresseerde, de klager, de betweter ...).

Wenk: De vraaggestuurde informatie op beurzen en evenementen is meestal individuericht. Op een bestemming (kan zowel in het binnen- als buitenland) is de aanbodgerichte informatie zowel groepsgericht als individuericht.

LPD 6 De leerlingen passen technieken van klantvriendelijkheid, met inbegrip van zakelijke omgangsvormen, toe.

Samenhang tweede graad: II-PuRe-da LPD 4; II-OnRe-a LPD 5

1ste graad: : Een aantal leerinhouden komen al aan bod in de eerste graad:

- op een respectvolle manier omgaan met elkaar en empathie tonen;
- inzicht in de samenhang tussen gevoelens, gedachten en gedrag;
- aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag stellen in formele en informele situaties;
- grenzen stellen en bewaken;
- feedback geven bij een gebeurtenis;
- hanteren van sociale rollen zoals hulp bieden, zich present stellen, zich discreet opstellen, opkomen voor zichzelf, leidinggeven ...;
- inzetten van strategieën (communicatie in het Nederlands).

Wenk: Je laat de leerlingen dit meermaals inoefenen: in schoolse situaties en gesimuleerd in diverse communicatieve situaties in de toeristisch-recreatieve context. Dat kan met eenvoudige praktijkvoorbeelden en rollenspelen in de klas.

Je kan je leerlingen leren handelen in functie van de samenhang tussen de 5G's (gebeurtenis, gevolg, gedachten, gevoelens en gedrag).

Wenk: Het leren om empathisch te handelen kan al via eenvoudige simulaties zoals bezoekers die te laat aankomen toch nog gepast naar hun plaats begeleiden, bij een vlucht die vertraging heeft of een gast die zich niet goed voelt ...

Wenk: Voorbeelden van communicatieve en niet-communicatieve situaties: bv. de klant te lang laten wachten, zelf te laat komen op een afspraak, het niet nakomen van beloftes ...

LPD 7 + De leerlingen illustreren interculturele verschillen van diverse doelgroepen aan de hand van praktijkvoorbeelden van communicatie.

Samenhang tweede graad: II-PuRe-da LPD 6+; II-OnRe-a LPD 4

Wenk: Je kan het best focussen op situaties die met onthaal en informatie verband houden en inspelen op de actualiteit.
Je kan denken aan onthalen in verschillende culturen, regio's, landen ...
Verschillen in algemene omgangsvormen kunnen betrekking hebben op kledij, tafelgebruiken en eetgewoonten, begroetingsvormen, religieuze etiquette en tradities, verschillen in verbale en non-verbale communicatie ...

Wenk: Je kan vertrekken van de interculturele verschillen in de klasgroep of vanuit de ervaringen van de leerlingen: uitwisseling tussen verschillende scholen biedt hiervoor mogelijkheden. Zo kunnen de leerlingen de 'anderen' verwelkomen, begeleiden ... en hierbij kennismaken met andere culturen, die ook tussen Vlaamse scholen kunnen verschillen.

Wenk: Je leert leerlingen inzien dat interculturele verschillen vele aspecten omvatten. Het gebruik van een andere taal alleen al kan wijzen op een andere culturele achtergrond. Het hiervan bewust zijn, kan al vele meningsverschillen of kleine ergernissen vermijden.

LPD 8 De leerlingen stellen aanbod en diensten van een toeristische organisatie voor in functie van een beurs of een evenement.

- Wenk: De leerlingen gaan in de eerste plaats uit van praktische vragen die de toerist kan stellen. Dit wordt dus bekeken in functie van de toekomstige klant (doelgroepen) die dankzij hun informatie voor hun organisatie zou kiezen.
- Wenk: De toeristische organisatie kan ruim worden geïnterpreteerd en laat de leerlingen kennis maken met diverse toeristische aspecten voor zowel binnenlands, inkomend als uitgaand toerisme. Ze kunnen bv. excursiepakketten voorstellen of informatie geven over een luchtvaartmaatschappij, waarbij je basiskennis aanreikt van luchthavens, vliegtuigtypes, typische bestemmingen, diverse modaliteiten voor de inscheping en ontscheping van passagiers ...
- Andere mogelijkheden: een lokale DVT, een hotelketen, een niche-TO, een autocarbedrijf, een autoverhuurbedrijf ...
- Wenk: De aangereikte informatie hangt af van de organisatie waarvoor de leerlingen werken (gesimuleerd). Zo houden ze rekening met de organisatiecultuur. Hier kan je stil staan bij enkele organisaties uit verschillende domeinen van de toeristisch-recreatieve sector.
- Wenk: Leerlingen kunnen het aanbod voorstellen op verschillende manieren, dat kan aan de hand van een presentatie, workshop, evenement, beursstand. Verbale en non-verbale communicatie is belangrijk, duidelijk spreken ...
- De leerlingen kunnen eenvoudige vuistregels van presentatietechnieken toepassen (zie ook LPD 13).
- Wenk: Zowel de vorm als de inhoud verdienen aandacht: er kunnen diverse werkvormen worden uitgewerkt zoals interactief werken, beleven, via een quiz, iets laten doen ... om de lessen aantrekkelijk en boeiend te maken.
- Wenk: Informatieverwerving en -verwerking hebben hier hun plaats. Kies geen organisaties met een zeer ruim of complex aanbod.
- Wenk: Je kan de creativiteit van de leerlingen zoveel mogelijk benutten. Dit kan ook via origineel gebruik van beelden, teksten of werkvormen.

LPD 9 De leerlingen beschrijven het toeristische en recreatieve aanbod van plaatsen en regio's vanuit natuurlijke, culturele of sociaaleconomische factoren.

Samenhang tweede graad: II-Aar-da LPD 19; II-Ges- da LPD 7

- Wenk: Je kiest best voor een populaire (Europese en niet-Europese) bestemming, omwille van het aspect 'host'. Hosts zijn meestal aanwezig op bestemmingen waar veel toeristen naartoe reizen. Twee bestemmingen zijn voldoende: een host kent zijn/haar bestemming grondig, bekeken vanuit diverse invalshoeken en voor een divers doelpubliek. Het heeft weinig zin om vele bestemmingen oppervlakkig te behandelen. In de derde graad wordt verwacht dat leerlingen een bestemming grondig kunnen analyseren en evalueren. De realisatie van dit leerplandoel kan een goede voorbereiding zijn. Overleg met je collega's Toeristische geografie en Toerisme in de derde graad is daarvoor wenselijk.
- Wenk: Je kan best voldoende aandacht besteden aan de situering van deze

bestemmingen, zowel absoluut als relatief. In samenwerking met het vak Aardrijkskunde verruimen de leerlingen hun wereldbeeld. Daarbij kan je [geografisch hulpbronnen](#) en [GIS-Viewers](#) inzetten zodat de leerlingen hun ruimtelijk referentiekader kunnen ontwikkelen.

Wenk: De bestemmingen worden met zorg gekozen: je houdt rekening met

- een niet al te hoge complexiteit van de bestemmingen;
- een bestemming waarbij het element natuur een centrale rol speelt en een waarbij cultuur centraal staat;
- verschillen in accommodatievormen, vervoersvormen, manier van reizen... zodat ze een brede kijk krijgen op diverse vormen van toerisme die dan in de derde graad verder worden uitgediept. Bv. kampeertrip in Europa/vliegreis buiten Europa; rondreis in Florida/citytrip in één van onze buurlanden; citytrip Bangkok/cruise Noorwegen. Niet alle aspecten van dergelijke reizen hoeft je aan bod te laten komen in de tweede graad.

Het is raadzaam, omwille van oriëntering en motivering, voor aantrekkelijke en actuele bestemmingen te kiezen.

Er kunnen uiteraard meerdere bestemmingen aan bod komen, bv. via een andere werkvorm. De eerste bestemming kan als voorbeeld dienen.

Wenk: Denk eraan dat de bestemmingen Parijs/Londen of New York in de derde graad uitvoerig aan bod zullen komen in resp. het vak Frans en Engels.

Wenk: Je schenkt voldoende aandacht aan het natuurlijke en culturele aspect van de gekozen bestemmingen in samenwerking met de collega Geschiedenis en Aardrijkskunde. Voorbeelden:

- het herkennen van een aantal bouwstijlen/kunststromingen;
- het herkennen van verschillende landschappen, fauna en flora.

Wenk: Laat de leerlingen gebruik maken van digitale en niet-digitale kanalen voor het opzoeken van informatie zoals reisgidsen, brochures, toeristische magazines, artikels, kaartmateriaal ...

Wenk: Je kan de leerlingen dit aanbod laten voorstellen aan de hand van een infostandje dat ze tentoonstellen, bv. op het infoweekend van de school.

Wenk: Je kan dit leerplandoel in samenhang met LPD 5 en 8 aanbieden, waarbij de leerlingen kennis omtrent een toeristisch en recreatief aanbod gebruiken om de bezoekers te informeren.

LPD 10 De leerlingen richten een onthaalruimte in.

Wenk: Je kan bij het inrichten de volgende criteria hanteren: thema's (afhankelijk van tijdstip en situatie), de doelstellingen van de organisatie, de mogelijkheden van de ruimte en [huisstijl](#) van de organisatie.

De mogelijkheden van de ruimte kunnen zeer divers zijn bv. het inrichten van een etalagekast, maken van een etalage, een infohoekje, opmaken van een presentatie in een deel van de onthaalruimte of een volledige onthaalruimte ...

Wenk: Je kan een standje van een plaats of regio laten opstellen voor een beurs (bv. op de opendeurdag geven van basisinformatie).

Wenk: Bij het inrichten van een onthaalruimte attendeer je de leerlingen erop dat ze

economisch en duurzaam te werk kunnen gaan. Zo kan er aandacht zijn voor het hergebruik van materialen, kan beroep gedaan worden op bestaande middelen, kan gezocht worden naar tweedehands decoratie ...

4.3 Administratie

Minimumdoelen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 11 De leerlingen voeren manueel en digitaal eenvoudige administratieve handelingen uit met behulp van kantoorsoftware.

Samenhang tweede graad: II-PuRe-da LPD 19

- Wenk: Je kan leerlingen eerst manueel en dan digitaal bezoekers leren registreren. Bij digitale registratie kan je gebruik maken van courante kantoorsoftware. De leerlingen leren courante persoonsgegevens zelf invullen én laten invullen. Ze kunnen bezoekers helpen bij het registreren, bv. bij document in een andere taal, wanneer de bezoeker niet goed kan lezen, wanneer de bezoeker de terminologie niet begrijpt Nauwkeurigheid is heel belangrijk.
- Wenk: Met betrekking tot spelling is het belangrijk dat leerlingen namen correct kunnen spellen (in het Nederlands), spellingcontrole toepassen en eventueel externe hulpmiddelen aanwenden en leesbaar schrijven, al dan niet in drukletters. Het NAVO-spellingsalfabet kan hier al aan bod komen. Je kan NBN-normen laten toepassen bij het ingeven van gegevens zoals naam, adres, telefoonnummer en e-mail. Wijs leerlingen hierbij ook op hun eigen verantwoordelijkheid.
- Wenk: Je kan leerlingen leren werken met QR-codes, tellen en turven van deelnemers, afvinken van aanwezigheden ... waarbij je aandacht hebt voor technologische evoluties, nieuwe documenten, innovaties ...
- Wenk: De leerlingen kennen de basisprincipes van de privacywetgeving en leren deze toe te passen.
- Wenk: Je kan leerlingen digitaal rapporten laten aanvullen met betrekking tot reservering, ticketverkoop en effectief aantal deelnemers:
- bezetting evenement/activiteit/accommodatie/vervoer ...;
 - bezoekerslijsten (met aandacht voor het manueel en digitaal bijhouden van bezoekerslijsten).
- Nauwkeurigheid is hierbij cruciaal.

LPD 12 + De leerlingen lichten relevante documenten binnen de toeristisch-recreatieve context toe.

- Wenk: In de tweede graad komen enkel documenten aan bod die herkenbaar zijn voor leerlingen in een toeristisch-recreatieve context zoals identiteitskaart, paspoort en visum, vervoersbewijzen, vouchers, toegangstickets, Europese ziekteverzekeringskaart, reisverzekeringsdocument/kaartje, bankkaarten (debetkaart en kredietkaart).
- Wenk: De leerlingen leren dergelijke documenten grondig lezen en de meest essentiële aspecten ervan begrijpen. Het gaat enkel om die documenten die de mensen bij

zich (moeten) hebben en niet over de uitgebreide polissen, voorwaarden ... of om een volledige opsomming van de verschillende soorten.

Wenk: Er kan worden stilgestaan bij het belang van deze documenten: wanneer en waarom is dit document belangrijk? Omwille van mogelijke onverwachte omstandigheden is het noodzakelijk om hier de actualiteit op de voet te volgen (vooral de officiële bronnen) en de leerlingen hierop attent te maken.

Wenk: De meeste documenten zijn digitaal, soms in een andere taal. In de tweede graad kan in samenwerking met de vakleraren moderne vreemde talen bekeken worden wat mogelijk is. Een geïntegreerde samenwerking is daarbij denkbaar.

4.4 Een uitstap begeleiden

Minimumdoelen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD K2 De leerlingen bereiden een uitstap voor op basis van criteria.

Wenk: Criteria kunnen zijn: doel, doelgroep, regio, haalbaarheid, tijdstip en tijdsduur en duurzaamheid.

Wenk: Je werkt best twee types cases uit:

- Eén vanuit/in de schoolomgeving, waarbij men de meeste elementen op voorhand kan bekijken en concreet uitwerken. Hiervoor gaan de leerlingen ter plaatse de informatie zoeken. Ze testen hun uitstap uit vooraleer deze met een groep uit te voeren. Hiervoor kan bv. samengewerkt worden met een collega-school.
- Eén elders in Vlaanderen/België/buurlanden, waarvoor de leerlingen een beroep doen op bronnenmateriaal omwille van de afstand en/of kostprijs.

Wenk: Een aantal aspecten komen nog niet aan bod: zo is in de tweede graad de kostenanalyse geen breekpunt net zoals de commerciële relevantie. Prijsoffertes opvragen kan, indien eenvoudig.

Wenk: Diverse aspecten van landschaps- en natuurbeleving kunnen hier aan bod komen (Aardrijkskunde) en ook het inoefenen van historische en culturele vaardigheden bv. link met Geschiedenis in een middeleeuwse stad.

De leerlingen kunnen vanuit eigen ervaring wijzigingen aan hun programma voorstellen.

Wenk: Je laat de leerlingen tijdig informatiebrochures aanvragen, zowel digitaal als niet-digitaal. Het opvragen van informatie en inlichtingen kan gebeuren via verschillende communicatiekanalen. Het is raadzaam dat de leerlingen hiervoor enkele vuistregels leren toepassen, bv. bij het voeren van een formeel telefoongesprek en correct schriftelijk communiceren.

Wenk: Doel: cultuur, sport, natuur, bedevaart, gastronomie, beleving, evenement, shopping ...

Doelgroep: schoolgroep (verplichte deelname), medioren, senioren, gezinnen met kinderen, verenigingen ... alsook de mogelijkheden en beperkingen van deze groepen.

Regio: gelinkt aan de interesse en mogelijkheden van de doelgroep/wensen van de klant (bv. vredestoerisme in de Westhoek, wijngaarden in het Hageland).

Haalbaarheid: tijd en afstand, relatie kostprijs tegenover tijdsbesteding ter plaatse en verplaatsing.

Tijdstip en tijdsduur: aangepast aan de tijd van het jaar, verplaatsing, lunchtijd, pauzes, wachttijden, onvoorziene omstandigheden ...

Duurzaamheid: afwegen van de diverse vervoersmogelijkheden, milieuvriendelijke activiteiten, verantwoorde maaltijden en drank ... (link met LPD 1)

LPD K3 De leerlingen treffen praktische regelingen in functie van een uitstap op basis van verplaatsing, timing en reservatiemogelijkheden.

Wenk: Dit doel kan je in samenhang met LPD K2 zien, hou in dat geval rekening met het feit dat slechts een beperkt aantal uitstappen door de leerlingen volledig wordt uitgewerkt. Wanneer je dit doel afzonderlijk behandelt kan je vanuit concrete lesopdrachten heel diverse praktische regelingen bekijken.

Deel oefeningen kunnen een uitgangspunt vormen.

Wenk: Keuzes maken:

- rekening houden met duurzaamheidsaspecten;
- rekening houden met openingsuren/beschikbaarheden;
- rekening houden met haalbaarheid qua timing (tijd/afstand/verkeer/file), type vervoersmiddel, stop- en parkeerplaatsen met autocar, haltes/stations openbaar vervoer en veiligheidsaspecten (link LPD 1);
- rekening houden met diverse te verwachten en onverwachte factoren in functie van de actualiteit.

Wenk: Dit doel biedt mogelijkheden om de leerlingen te leren omgaan met kaartmateriaal/GPS/routeplanners ...

Wenk: Het opvragen van informatie en inlichtingen kan gebeuren via verschillende communicatiekanalen. Het is goed dat de leerlingen hiervoor enkele vuistregels leren toepassen: hoe een formeel telefoongesprek voeren en correct schriftelijk communiceren.

Wenk: De leerlingen kunnen een eenvoudig [draaiboek](#) opstellen met timing, programma en praktische uitwerking (telefoonnummers, contacten, openingsuren, afspraken, taakverdeling, verwijzing naar bijlagen ...), opruimen, alternatieven bij onverwachte omstandigheden ...

LPD 13 De leerlingen stellen een uitstap voor.

Wenk: Zowel de vorm als de inhoud verdienen aandacht. Je kan aandacht hebben voor diverse (waaronder digitale) presentatietechnieken.

Wenk: Vanuit de leerlijn is het aanreiken van een stappenplan/sjabloon zeker aangewezen. Een eigen opgebouwde en ingevulde presentatie geven is het einddoel voor de tweede graad. Daarbij kunnen de leerlingen hun eigen creativiteit aanwenden en diverse werkvormen toepassen (zie LPD 8). Mogelijkheden kunnen zijn: [Moodboard](#), poster, flyer, kleine brochure, showtafel,

kijkdoos, spel ...

Wenk: Je verduidelijkt vooraf de criteria voor de presentatie: bv. tijdsbeperking, welke aspecten komen aan bod, aandeel verbaal/non-verbaal, bepalen of er nadien eenvoudige vragen beantwoord kunnen worden.
Je laat de leerlingen de vereisten voor een goede presentatie toepassen: een digitale tool moet in eerste instantie ondersteunend zijn.
Je besteedt ook voldoende aandacht aan de verbale, non-verbale en overtuigende communicatie.

LPD 14 De leerlingen begeleiden bezoekers tijdens een uitstap.

Wenk: Het is niet de bedoeling dat een leerling een volledige uitstap alleen begeleidt of gidst. Bij een opdracht worden taken onder een groep leerlingen verdeeld (teamwork). Je kan in de tweede graad de nadruk leggen op het onthaal van de bezoekers, gegevenscontrole, programmavoorstelling en de nodige afspraken:

- Onthaal: volgens draaiboek, ev. aanbieden van hapje of drankje, uitdelen infopakket, verwelkoming, aanmelden bij de diverse locaties, afscheid nemen, rekening houden met de regels voor het onthaal, diverse situaties, alternatieven bij slecht weer ...
- Gegevenscontrole: bv. deelnemerslijsten, betalingsbewijs van de deelnemers, instapkaart, vereiste documenten, het verzamelen van betalingsbewijzen/tickets van de activiteiten ...
- Programmapresentatie en toelichting: informatie verschaffen via de microfoon; korte en heldere uitleg over het programma (wat te verwachten?); eventueel werken per dagdeel.
- Afspraken: praktische info zoals stiptheid, noodnummers, wat als?, veiligheid (verkeer, vervoer, bepaalde activiteiten) ...

Wenk: De leerlingen nemen verantwoordelijkheid voor de uitvoering van hun eigen taak volgens stappenplan of [draaiboek](#), maar leggen ook de nodige flexibiliteit aan de dag bij wijzigende omstandigheden.

Bij de realisatie van dit leerplandoel passen leerlingen competenties uit LPD 4, 5, 6 en 7+ toe.

De leerlingen leren op een gepaste manier te informeren, hiervoor kan je best vertrekken vanuit verschillende situatieschetsen.

De leerlingen nemen gezamenlijk verantwoordelijkheid voor de netheid en het opruimen van elke gebruikte locatie/vervoermiddel.

LPD 15 De leerlingen reflecteren over de uitgevoerde activiteiten rekening houdend met doel en doelgroep en nemen het nodige initiatief om werkpunten aan te pakken.

Wenk: In eerste instantie gebeurt dat begeleid en volgens een sjabloon, in een volgende stap leren de leerlingen zelf een evaluatieformulier opmaken. Het is belangrijk om stil te staan bij wat men zal vragen; een aantal gerichte vragen volstaat.

Wenk: Evaluatie door de deelnemers: via een eenvoudige enquête bevragen de leerlingen de deelnemers (Wanneer? Hoe? Wat?) en verwerken deze gegevens. Dit kan gebeuren met de tool waarmee de enquête wordt opgesteld. Ze leren om constructief om te gaan met kritiek (één negatieve evaluatie betekent niet noodzakelijk dat de activiteit slecht was).

Wenk: Peer-evaluatie: teamwork, feedback geven, zowel positief als negatief, omgaan met feedback.

Zelf-evaluatie: het eigen handelen durven in vraag stellen: wat was goed, minder goed, wat zijn de sterke en werkpunten.

Wenk: Het is de bedoeling om te leren uit de verschillende evaluaties en daarna de nodige initiatieven te nemen om de werkpunten (stap voor stap) aan te pakken: zowel het eigen handelen als het bijsturen van het programma. Wat te behouden, toevoegen, wijzigen, annuleren? Je staat samen stil bij de problemen die zich hebben voorgedaan en hoe deze op te lossen, daarbij kan je de leerlingen conclusies laten formuleren.

Wenk: Het is niet de bedoeling om bij dit leerplandoel het eindproduct te evalueren, maar wel de manier waarop de leerlingen hun eigen proces beoordelen en bijsturen.

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de begrippen die in het leerplan worden gebruikt. Die verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

5 G's

Om leerlingen meer grip te laten krijgen op hun gedrag, is het belangrijk dat ze weten wat het gedrag veroorzaakt, hoe het gedrag zich opbouwt en welke gedachten invloed hebben op de keuze voor dat gedrag. Om dat inzichtelijk te maken wordt er gebruik gemaakt van de 5 G's: Gebeurtenis, Gedachten, Gevoel, Gedrag, Gevolgen.

Aanbod-/vraaggestuurd

De informatie die een host zal geven is afhankelijk van de situatie:

- Aanbodgestuurd: een vooraf voorbereide infosessie wordt gegeven waarin de host de informatie geeft die hij zelf, of zijn werkgever, belangrijk vindt, op de manier zoals hij dat het meest relevant vindt. De aanbodgerichte informatie is meestal groepsgericht. Vaak wordt een presentatie gehanteerd als hulpmiddel.
- Vraaggestuurd: de info wordt gegeven op een vraag van de bezoeker of klant. Dit is minder te voorzien: er kunnen altijd onverwachte vragen komen waarop de host moet anticiperen. Veelal komen echter dezelfde vragen terug. Een ervaren host kan zich hier dus eveneens goed op voorbereiden. De vraaggestuurde informatie op beurzen of op een bestemming is meestal individugericht.
- Vaak komen beide gecombineerd aan bod.

Binnenlands toerisme

Met binnenlands toerisme wordt het toerisme/de vakantie in eigen land bedoeld: Belgen die in België op vakantie gaan, bv. Limburgers die op weekend gaan naar de Kust.

In de toeristische sector wordt binnenlands toerisme ook wel aangeduid met de term 'domestic tourism'.

Draaiboek

Een draaiboek is een algemene benaming voor een medium, dat aan een gebeurtenis (bv. dagtrip, evenement, beurs, feest ...) refereert en waarin tot in detail beschreven staat wat er gebeuren moet, welke middelen daarvoor nodig zijn, alle praktische informatie die nodig is en wie welke taken heeft.

Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's)

Duurzame ontwikkelingsdoelen of Sustainable Development Goals (SDG's): de Verenigde Naties keurde in 2015 zeventien doelstellingen en subdoelstellingen goed die mensen en landen moeten aanzetten tot actie in domeinen die van cruciaal belang zijn voor de mensheid en de planeet. Deze doelstellingen zijn geïntegreerd en ondeelbaar en zorgen voor een evenwicht tussen de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: de economische, sociale en milieudimensie. De doelstellingen kunnen worden onderverdeeld in vijf thema's: mensen (people), planeet (planet), welvaart (prosperity), vrede (peace) en partnerschap (partnership).

Geografische hulpbronnen

Met geografische hulpbronnen worden bedoeld: kaart, atlas, satellietbeeld, luchtfoto, statisch bronnenmateriaal.

GIS-viewer

Een Geografisch Informatie Systeem (GIS) is een computerprogramma waarmee informatie in kaart kan worden gebracht. Voorbeelden van eenvoudige GIS-viewers: Google Earth, Google Maps, Google Street View.

Host

De host adviseert en begeleidt bezoekers van beurzen en evenementen en faciliteert het verblijf op een toeristische bestemming, teneinde het bezoek te optimaliseren. De bestemming/verblijf kan zowel in het binnenland zijn als het buitenland (definitie BK Host).

Huisstijl

De huisstijl van een organisatie of bedrijf is de bewust gekozen wijze van presentatie naar buiten toe. In de enge definitie is een huisstijl de visuele identiteit van een organisatie (logo's, kleur, typografie, opmaak, bedrijfskledij ...). Ruimer gaat het ook over gedrag en communicatie.

Inkomend toerisme

Met inkomend toerisme wordt het toerisme vanuit het buitenland naar België bedoeld, bv. Italianen die op citytrip komen naar Brussel.

In de toeristische sector wordt inkomend toerisme ook wel aangeduid met de term 'incoming tourism' of 'inbound tourism'.

Klantvriendelijkheid

Klantvriendelijk handelen vooronderstelt het inzetten van sociale en communicatieve vaardigheden in de relatie met een klant. In de eerste graad en in de algemene vorming 2de graad oefenen leerlingen sociale en communicatieve vaardigheden in relatie tot medeleerlingen, leraren ...(anderen). Het klantvriendelijk handelen kan ook aspecten m.b.t. het commercieel handelen omvatten.

Moodboard

Een moodboard is een soort visuele presentatie of collage die bestaat uit afbeeldingen, tekst en voorbeelden van objecten in een compositie. Het is gebaseerd op een bepaald onderwerp bv. Wintersport.

Organigram

Een afbeelding of schema van een organisatiestructuur van een onderneming. Een dergelijk schema brengt in kaart uit hoeveel verschillende afdelingen een organisatie bestaat (eventueel wie het hoofd is en wie

medewerkers), en in welke hiërarchische verhouding de afdelingen en medewerkers ten opzichte van elkaar staan.

Organisatiecultuur

Onder 'organisatiecultuur' van een bedrijf verstaan we de fundamentele waarden en normen van dat bedrijf die zelden expliciet gedefinieerd zijn, maar altijd tot uiting komen in de uitstraling van het bedrijf en het gedrag en de overtuiging van alle werknemers. Aspecten van organisatiecultuur zijn: vestimentaire code, sociale voordelen, organisatie van de werkplek en werkuren, managementstijl, vitaliteit van het bedrijf ...

Recreatie

De activiteiten van mensen die gericht zijn op fysieke en geestelijke ontspanning en die plaatsvinden binnen de vrije tijd en in de nabije woonomgeving.

Toerisme

Een tijdelijk verblijf, in een andere omgeving dan de normale woonomgeving, gedurende een langere periode en dit als ontspanning of voor zakelijke bedoelingen.

Uitgaand toerisme

Met uitgaand toerisme wordt het toerisme vanuit België naar het buitenland bedoeld, bv. Belgen die naar Toscane op vakantie gaan.

In de toeristische sector wordt uitgaand toerisme ook wel aangeduid met de term 'outgoing tourism' of 'outbound tourism'.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

Om de leerplandoelen te realiseren dient de school minimaal de hierna beschreven infrastructuur en materiële en didactische uitrusting ter beschikking te stellen die beantwoordt aan de reglementaire eisen op het vlak van veiligheid, gezondheid, hygiëne, ergonomie en milieu. Specifieke benodigde infrastructuur of uitrusting hoeft niet noodzakelijk beschikbaar te zijn op de school. Beschikbaarheid op de werkplek of een andere externe locatie kan volstaan. We adviseren de school om de grootte van de klasgroep en de beschikbare infrastructuur en uitrusting op elkaar af te stemmen.

6.1 Infrastructuur

Een multifunctioneel lokaal waar de sfeer van de studierichting wordt uitgestraald en

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is
 - om communicatieve werkvormen te organiseren;
 - voor verschillende opstellingen. De herschikking van de tafels en stoelen moet snel en gemakkelijk kunnen verlopen;
 - om voldoende didactisch materiaal te kunnen opbergen.
- met een (draagbare) computer met webcam waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;

- met de mogelijkheid om (bewegend) beeld kwaliteitsvol te projecteren; met presenter met laseraanwijzer. Eventueel mogelijkheid tot verduistering (afhankelijk van de lichtinval en projectieapparatuur);
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven; speaker voor bv. filmpjes, reportages, muziek, opnames van oefeningen;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid; toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.
- met prikborden, magneetborden en magneten, multifunctionele ophangmogelijkheden om de sfeer van 'toerisme' uit te stralen.

6.2 Materiaal, toestellen, machines en gereedschappen

Het aanwezige materiaal is voldoende voor de grootte van de klasgroep.

- De leerlingen moeten kunnen beschikken over opzoekmogelijkheden:
 - voldoende computers (laptops, tablets ...) voor elke werkende leerling.
 - mogelijkheid tot printen. Voor grote en/of kleurenprints kan men terecht in de school.
- Mogelijkheid om verschillende onthaalsituaties te simuleren.
- Brochures, promotiemateriaal, decoratiemateriaal voor verschillende onthaalsituaties.
- Vakliteratuur voor leraar en leerlingen ter beschikking, zowel op papier als digitaal.
- Wereldbol en verschillende kaarten om te situeren: lokaal en globaal, wegenkaarten, fiets- en wandelkaarten, GIS-viewers ...

6.3 Materiaal en gereedschappen waarover elke leerling moet beschikken

Om de leerplandoelen te realiseren beschikt elke leerling minimaal over onderstaand materiaal. De school bespreekt in de schoolraad wie (de school of de leerling) voor dat materiaal zorgt. De school houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met gelijke kansen voor alle leerlingen.

- Atlas (bij voorkeur dezelfde atlas als voor het vak Aardrijkskunde)
- Kantoormateriaal zoals bv. schaar, nietjesmachine, magneten, lijmstiften, kleefband, perforator ...

7 Glossarium

In het glossarium vind je synoniemen voor en een toelichting bij een aantal handelingswerkwoorden die je terugvindt in leerplandoelen, minimumdoelen en cesuurdoelen van verschillende graden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Beargumenteren	Verklaren	Motiveren, uitleggen waarom
Beoordelen	Evalueren	Een gemotiveerd waardeoordeel geven

Berekenen	Berekeningen uitvoeren	
Berekeningen uitvoeren	Berekenen	
Beschrijven	Toelichten, uitleggen	
Betekenis geven aan	Interpreteren	
Een (...) cyclus doorlopen	Een (...) proces doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Een (...) proces doorlopen	Een (...) cyclus doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Evalueren	Beoordelen	
Gebruiken	Hanteren, inzetten, toepassen	
Hanteren	Gebruiken, inzetten, toepassen	
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...
Illustreeren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
In dialoog gaan over	In interactie gaan over	
In interactie gaan over	In dialoog gaan over	
Interpreteren	Betekenis geven aan	
Inzetten	Gebruiken, hanteren, toepassen	
Kritisch omgaan met	Kritisch gebruiken	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Onderzoeken	Onderzoek voeren	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Onderzoek voeren	Onderzoeken	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Testen	Toetsen	
Toelichten	Beschrijven, uitleggen	
Toepassen	Gebruiken, hanteren, inzetten	
Toetsen	Testen	
Uitleggen	Beschrijven, toelichten	
Verklaren	Beargumenteren	Motiveren, uitleggen waarom

8 Concordantie

8.1 Concordantietabel

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de cesuurdoelen (CD) of de doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties (BK) realiseren.

Leerplandoel	Cesuurdoelen of doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties
1	BK 01; BK 02; BK 03; BK 04
2	BK c
3	BK c
4	BK 07; BK a; BK d; BK e
5	BK 07; BK a; BK d; BK f
6	BK 07; BK d; BK g
7+	-
8	BK 07; BK 08; BK a; BK c
9	CD 15.05.01
10	BK 06
11	BK 05: BK b
12+	-
13	BK 08; BK a
14	BK 07; BK a
15	BK 02

8.2 Cesuurdoelen

15.05.01 De leerlingen beschrijven het toeristisch en recreatieve aanbod van plaatsen en regio's vanuit natuurlijke, culturele of sociaaleconomische factoren.

8.3 Doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties

1. De leerlingen werken in teamverband (organisatiecultuur, communicatie, procedures).
2. De leerlingen handelen kwaliteitsbewust.
3. De leerlingen handelen economisch en duurzaam.
4. De leerlingen handelen veilig, ergonomisch en hygiënisch.
5. De leerlingen voeren eenvoudige administratieve handelingen uit.

6. De leerlingen richten de onthaalruimte in.
7. De leerlingen onthalen, informeren en begeleiden bezoekers.
8. De leerlingen stellen een excursiepakket voor.

Aanvullende onderliggende kennis

De opgenomen kennis staat steeds in functie van de specifieke vorming van deze studierichting.

- a. Communicatietechnieken en communicatieve vaardigheden
- b. Kantoorsoftware
- c. Kenmerken van toeristische producten en toeristische organisaties
- d. Principes van klantvriendelijkheid
- e. Regels voor het onthaal
- f. Typologie van toeristen
- g. Zakelijke omgangsvormen

Inhoud

1	Inleiding.....	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	4
1.5	Opbouw van leerplannen.....	6
2	Situering	7
2.1	Samenhang in de tweede graad	7
2.1.1	Samenhang binnen de studierichting Toerisme	7
2.1.2	Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit	7
2.1.3	Samenhang over de finaliteiten heen.....	7
2.2	Plaats in de lessentabel.....	7
3	Pedagogisch-didactische duiding	7
3.1	Toerisme en het vormingsconcept	7
3.2	Krachtlijnen	8
3.3	Opbouw.....	9
3.4	Leerlijnen.....	9
3.4.1	Samenhang met de eerste graad	9
3.4.2	Samenhang in de tweede graad	9
3.4.3	Samenhang met de derde graad.....	10
3.5	Aandachtspunten	10
3.6	Leerplanpagina.....	11
4	Leerplandoelen	11
4.1	Toeristische organisatie	12
4.2	Bezoekers onthalen en informeren	14
4.3	Administratie.....	18
4.4	Een uitstap begeleiden.....	19
5	Lexicon	22
6	Basisuitrusting	24
6.1	Infrastructuur	24
6.2	Materiaal, toestellen, machines en gereedschappen.....	25
6.3	Materiaal en gereedschappen waarover elke leerling moet beschikken	25

7	Glossarium.....	25
8	Concordantie	27
8.1	Concordantietabel.....	27
8.2	Cesuurdoelen	27
8.3	Doelen die leiden naar één of meer beroepskwalificaties	27